

ORSAM TUTANAKLARI
No: 40, Eylül 2016

SIĞINMACILARIN SORUNLARI VE GELECEKLERİ ÇALIŞTAYI

ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
CENTER FOR MIDDLE EASTERN STRATEGIC STUDIES

مركز الشرق الأوسط للدراسات الاستراتيجية

**SİĞİNMACILARIN
SORUNLARI VE
GELECEKLERİ ÇALIŞTAYI**

ORSAM TUTANAKLARI

No: 40, Eylül 2016

Sığınmacıların Sorunları ve Gelecekleri Çalıştayı

ORSAM © 2016

Yayına Hazırlayan

Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM)

Kapak ve Sayfa Tasarımı

Ezgi Zorlu

ISBN: 978-605-9157-12-4

Baskı

Uluslararası Piri Reis Ajans

Kazım Özalp Mahallesi Rabat Sokak No: 27/2

GOP Çankaya/ANKARA

Tel: 0 312 446 21 56

ANKARA - Eylül 2016

ORSAM

Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi

Center for Middle Eastern Strategic Studies

Süleyman Nazif Sokak No: 12-B Çankaya / Ankara

Tel: +90 (312) 430 26 09 & Faks: +90 (312) 430 39 48

www.orsam.org.tr, orsam@orsam.org.tr

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	5
Türkiye’de Suriyeli Göçmenler: Ekonomik Bir Değerlendirme	7
Suriyeli Sığınmacılar ve Entegrasyonun Önemi	11
Suriye’ye Komşu Dört Ülkedeki Suriyeli Mültecilerin Durumu	17

TAKDİM

Ankara’da faaliyet gösteren Güneydoğum Derneği, Ankara Ticaret Borsasının ev sahipliği ve desteğiyle 12 Mayıs 2016 tarihinde “Sığınmacıların Sorunları ve Gelecekleri” konulu bir çalıştaya dzenledi. Çalıştaya, başta AFAD ve G İdaresi Genel Müdürlüğü olmak üzere konu ile ilgili kamu kurumları ve Bakanlıklardan yetkililer, çeşitli üniversitelerden konunun uzmanı akademisyenler, yoğun olarak sığınmacı ağırlayan illerin yerel yetkilileri, araştırma merkezleri ve sivil toplum kuruluşu temsilcileri ile Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UN-HCR)’den temsilciler katıldı. Çalıştayda başta Suriyeliler olmak üzere Türkiye’deki sığınmacıların sorunları ve çözüm nerileri ele alındı. Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) alıştaya, tartışmalara zemin hazırlayacak ve göçmen sorununu uluslararası ilişkiler, siyaset ve sosyo-ekonomik nedenleri, sonuçları ve politika önermelerinin tartışıldığı bir oturum dzenleyerek katkı sundu. Elinizdeki alışma bu oturumun notlarını içermektedir.

ORSAM oturumunun ilk sunumunda Profesör Dr. Harun ztrkler “Türkiye’de Suriyeli Göçmenler; Ekonomik Bir Değerlendirme” konulu bir bildiri sundu. Bu bildiride öncelikle göçmen ekonomisi ile ne kastedildiği, göçmen ekonomisinin çalışma konusuna nelerin girdiği, göçmenlerin g kararlarının neler olduğu, farklı karar süreçlerinin göç edilen ülke ve göçmenlere ev sahipliği yapan ülkedeki sosyo ekonomik etkileri ve ekonomi politikası önerilerine yer verdi. İkinci bildiride ORSAM Araştırmacısı Oytun Orhan, “Suriye’ye Komşu lkelerde Suriyelilerin Durumu” konulu bir bildiri sundu. Orhan bildirisinde Suriyeli göçmen sorunun dünyadaki g akımlarının en büyüğü olduğuna, ayrıca diğer göçmen akımlarından farklı olarak birkaç ülkeyi değil, Ortadoğu ve Kuzey Afrika başta olmak üzere, Avrupa’yı ve dünyanın bir çok diğer ülkesini etkilediğine vurgu yaptı. Orhan, Suriyeli göçmen sorunu özellikle komşu dört lke, Türkiye, Lübnan, Ürdün ve Irak bağlamında ve nüfus yoğunluğu, bu ülkelerde göçmenler için yapılan harcamaların ve kaynakların görelili büyüklükleri, mevcut hizmetler, zmler ve politika önermeleri çerçevesinde somut bir değerlendirmeye tabi tuttu. ORSAM oturumunun son bildirisini TOBB niversitesi ğretim yesi Yrd. Doç.

Dr. Başak Yavcan sundu. Yavcan, ‘‘Suriyeli Sıgıncımlar ve Entegrasyonun nemi’’ konulu bildirisinde, Suriye krizinin çok uzun sürmesi nedeniyle Suriyeli göçmenlerin Türkiye’de ve gittikleri diğer ülkelerde büyük ölçüde kalıcı olduklarının kabul edilmesi gerektiğine vurgu yaptı. Yavcan, göçmenlerin kalıcı olduklarının kabulünün, sosyal, siyasal ve ekonomik entegrasyon süreçlerinin planlanması ve zaman geçirmeden uygulanmaya konulmasının zorunlu kıldığını somut argümanlar çerçevesinde ortaya koydu.

Suriyeli sıgıncımlar sorunun farklı veçhelerinin ele alınmasını mümkün kılan bu oturum konuyla ilgili uzmanlara faydalı olacağı düşüncesiyle, tutanak olarak da yayınlanmaktadır. Keyifli okumalar dileriz.

Doç. Dr. şaban Kardaş
ORSAM Başkanı

Türkiye’de Suriyeli Göçmenler: Ekonomik Bir Değerlendirme

Harun Öztürkler

Göçmen sorunun boyutlarını ekonomik, sosyal, politik ve hukuksal olarak gruplandırabiliriz. Ancak, göçmen ekonomisi literatürü henüz oldukça sığ durumdadır. Temel büyüklüklerin ortaya konduğu basit ve çoğu zaman gözleme dayanan ampirik çalışmaların ötesinde, sorunun ekonomi boyutu teorik bir bağlamdan henüz yeterince analiz edilmemiştir. Burada Türkiye’de ORSAM’ın yaptığı saha çalışmaları, sorunun ekonomik boyutunu hem matematiksel hem de betimsel olarak ampirik bir düzlemde ortaya koymak adına önemli katkılar sağlamaktadır. Bu çalışmalardan birisinde, sentetik modelleme adı verilen matematiksel/ istatistiksel bir model aracılığı ile yoğun olarak göç alan 9 ilimizde ekonomik ve sosyal etkiler hesaplanmaktadır.

Buradaki amaç göçmen ekonomisini kavramsal düzeyde basitçe ortaya koymaktır. Ekonomi literatürü çoğu durumda, bireysel ve aile ve kimi durumda küçük topluluklar ile birlikte gözlemlenen göçmenler ile büyük kitleler halinde ortaya çıkan göçmenleri birbirinde ayırmaktadır. Bu ayırım oldukça önemlidir; ilk durumda birey ve aile ekonomik, sosyal ve politik nedenler ile çoğu kez önceden planlayarak göç etmektedir. Bu göç kimi zaman yasal yollardan kimi zaman ise yasal olmayan yollardan gerçekleşmektedir. Ancak çoğu durumda birey ve aile, burası çok önemli, fiziksel, finansal ve beşeri sermayesini göç ettiği ülkeye taşıyabilmekte ve orada yaşamı idame ettirmek için kullanabilmektedir. Çoğu durumda kitlesel hareketler biçiminde gözlemlenen mülteci akımında, bizim şimdi karşı karşıya olduğumuz gibi, göçe katılanlar planlamadan ve çoğu durumda da istemeden, zorlanarak göç etmek durumunda kalmaktadırlar.

Bu nedenle de fiziksel ve finansal sermayelerinin çok azını yanlarına alabilmekte ve gittikleri yerlerde yasal ve ekonomik nedenler ile beşeri sermayelerinden de yaşamlarını sürdürmek için yararlanamamaktadırlar. Bu bağlamda önemli bir diğer gözlem ise, gn kaynaklandığı ülkelerin hemen her durumda ekonomik ve sosyal kalkınma ölçütlerine göre, g edilen ülkeye göre çok daha az gelişmiş ülke olması. Bununda anlamı göç edenlerin hem fiziksel hem finansal hem de beşeri sermaye anlamında göç ettikleri ülkelerin gerisinde yer almaları. Mültecilerin yukarıda verilen ekonomik özelliklerinin ekonomik analiz açısından iki önemli sonucu, gn kaynağı olan ve ev sahipliği yapan ülkelerin ekonomileri üzerinde ortaya çıkardığı etkilerdir. Yukarıda da belirtildiği gibi gn kaynağı olan ülkelerin genel olarak az gelişmiş ülkeler olması, o ülkelerde ekonomik faaliyetlerin daha emek yoğun üretim sektörlerinde gerçekleşmesi anlamına gelmektedir. Ayrıca retim küçük ve birbirine sektörel anlamda bağlı işletme birimlerinde gerçekleştirilmesi bu ülkelerin ekonomik özelliklerinden bir tanesidir. Dolayısıyla o ülkelere g edildiğinde, bu, o ülkeler açısından da aslında derin sorunlar yaratmaktadır. G edilen ülkelerin temel özellikleri ise, genel olarak daha gelişmiş olmaları, üretim süreçlerinin daha sermaye yoğunluklu olması ve insan sermayesi daha gelişmiş iş gücü gerektiren bir üretim yapısına sahip olmalarıdır. Dolayısıyla da ev sahipliği yapan ülkelerin bu ekonomik özellikleri nedeniyle mültecilerin ekonomik entegrasyonları, bu ülkelerin iş gücü piyasalarında dinamik dönüşümleri gerektirmektedir. Entegrasyon sürecinin uzaması, mültecilerin fiziksel ve finansal ve daha önemlisi insan sermayenin azalmasına yol açmaktadır. Özellikle insan sermayesinin oluşum süreci göz önüne alındığında mültecilerin demografik özellikleri oldukça önemli hale gelmektedir. Mültecilerin yaşamlarını sürdürebilmeleri ve ekonomik, sosyal ve politik entegrasyonları için gerekli harcamaların finansmanı bir başka ekonomik analiz alanını oluşurmaktadır. Türkiye için konuştuğumuz rakam bugün itibari ile 2011'in Nisanından beri 20 milyar doları bulmaktadır. Türkiye'nin GSYH'nın 800 milyar dolar olduğu düşünüldüğünde, 20 milyar GSYH'nın %2'sinden daha yüksek bir düzeye karşılık gelmektedir

Ayrıca mülteci akımları, ekonomi yazınında mülteci akımlarının yeni mülteci akımlarını teşvik etmesi çerçevesinde de tartışılmaktadır. Türkiye

için bu çok önemli bir noktadır; yani bizim açık kapı politikamız ve burada sağladığımız sosyo-ekonomik ve politik koşullar esas itibarı ile teorik olarak buraya gelecek göçmen sayısından daha çok göçmenin buraya gelmesini teşvik etti. Ayrıca dinsel ve kültürel benzerlik, dil güçlüğüne rağmen, ilave göçü teşvik eden unsurlar oldular. Ekonomi yazınının mülteciler ile ilgili olarak üzerinde durduğu temel konulardan bir diğ erinin, mültecilerin ev sahipliği yapan ülkelerin ekonomik büyüme politikaları ve süreçlerini nasıl etkilediğ idir. Bu soru kimi zaman ‘mülteciler bir ser vet mi yoksa bir yük müdür?’ biçiminde ifade edilmektedir. Bu sorunun cevabı, yukarıda tartışıldığı gibi, hem mültecilerin hem ev sahibi ülkelerin demografik, ekonomik, sosyal ve politik özelliklerini hem de diğ er ülkelerin ve uluslararası kuruluşların katkılarını ve yaklaşımlarını dikkate alan uzun dönemli dinamik çalışmaları gerektirmektedir. Uzun dönemli ve dinamik bir analizi gerektirmesinin önemli bir nedeni, mülteciler ile ilgili olarak gerçekleştirilen her türlü aktivite ve ekonomik ve sosyal proje ve programın hükümetin finansal kaynaklarının alternatif ulusal projelerden o alanlara kaydırılması anlamına geliyor olmasıdır. Özellikle su, kanalizasyon, enerji, barınma alanları, sağlık ve eğitim gibi alanlarda ortaya çıkan talepler ve bu taleplerin ev sahibi ülkelerde bölgesel olarak farklı yoğunluklardaki dağılımı, ulusal ve yerel kaynakların dağılımını önemli ölçüde etkilemektedir. Bu nokta ile ilgili önemli bir örnek Kilis’tir. Kilis’te biz 90 bin kişinin yaşamını idame ettirebilmesi için gerekli olan altyapıyı kurgulamışken, oraya 120 bin kişinin gelmesi, orada yeniden kaynak yaratmanızı gerektirmektedir. Ancak bu ilave yatırımlar yapıldıktan sonra, bu 120 bin kişinin tamamının ya da önemli bir biçiminin geri dönmesi ulusal kaynakların heba olması anlamına gelecektir. Bu nedenle dinamik analize ihtiyacımız var. Ekonomi yazınının önemli bir alt araştırma alanını oluşturan iş gücü ekonomisi yazını açısından ise mülteci akımları özel bir yer tutmaktadır. Bunun bir nedeni mülteci akımlarının iş gücü piyasasında hem toplam arzı artırması hem de iş gücünün nitelik kompozisyonunu değıştirmesidir. Toplam işgücü arzındaki artışların ücretler üzerinde aşağı doğru bir baskı yaratması beklenebilir. Öte yandan düşük ücretler kar oranlarını artırarak yeni yatırımları da özendirir ve böylece iş gücü talebinde artış da ortaya çıkabilir. Ayrıca bu süreç, dışlanan yerel işçilerin daha yüksek ücretli iş kollarına

geçmelerine ve meslek içi eğitim olanaklarıyla niteliklerini artırması ve tabii böylece refah artışına da yol açabilir. Ancak, bunun için hükümetin spesifik meslek edindirme projelerinin olması ve bu projeler için kaynak aktarılması lazım. Elbette bu, bütçede ayrılan pay ve gelirin büyüklüğü ile ilgili bir sorundur. Kısa dönem ekonomik analiz açısından önemli bir diğer konu mültecilerin özellikle gıda ve konut fiyatları üzerindeki etkileri ve bu kanalla düşük ve sabit gelirli grupların satın alma güçleri ve ekonomik refahları üzerindeki etkilerdir.

Mültecilerin ev sahibi ülkelerdeki sayıları, hangi süre içinde kalacakları, hukuki statüleri ve ne kadarının geri döneceğı ekonomik analizin, özellikle uzun dönem ekonomik analizin temel konularını oluşturmaktadır. Ev sahibi ülkelerde hükümetlerin değışmesi, bu ülkelerin mültecilere yaklaşımlarında da değışime neden olmakta ve böylece mülteciler ile ilgili ekonomik ve sosyal politikalar değışmektedir. Böyle bir beklentinin varlığı mikro ekonomik düzeyde girişimcilerin ve yatırımcıların davranışlarını, özellikle de mültecileri istihdam etmeye ve onlara yönelik iş eğitimi davranışlarını etkilemektedir.

Suriyeli Sığınmacılar ve Entegrasyonun Önemi

Başak Yavcan

Tüm katılımcılara ve organizatörlerimize bizleri buluşturduğu için teşekkür ederim. Öncelikle yaklaşık 250 milyon insan dünyada hareket halinde ve burada Harun Hoca'nın bahsettiği zorunlu ve gönüllü göç ayrımı çok önemli bir ayrım. Çünkü görüyoruz ki savaştan kaçan insanlar Batı'da pek çok ülkede gerek medyada gerek siyasetçiler tarafından, sanki ekonomik göçmenmiş gibi çerçevelenmeye çalışılıyor. Böylelikle “Bunlar ekonomik göçmen, onlara yönelik politikalara ihtiyaç yok ve ülkelerin dışında o ülkelere geçişleri düzensiz bir şekilde olduğu için, yani herhangi bir dokümantasyona sahip olmadan olduğu için bunlar illegal göçmen” şeklinde bir yaklaşım oluşuyor, Oysa ki bu, göç motivasyonlarına bakıldığında yanlış bir ayrım. Birleşmiş Milletler'in Cenevre konvansiyonuna göre kimin mülteci olduğu çok açık ve neredeyse aslında mülteci alan bütün ülkeler vaka bazında dahi değerlendirmeden, Suriyelilerin neredeyse tamamına mülteci statüsü veriyorlar; dolayısıyla bu ayrımın yapılması çok önemli. Zorunlu göçe bakacak olursak, dünyada 65 milyon insandan bahsediyoruz ve Suriye krizi ile birlikte bu rakam artış trendinde (tabii Eritre ve Yemen gibi yerlerden gelen mülteci akımlarını da unutmamak gerekiyor). Şüphesiz ki Suriye krizi ile birlikte bir zorunlu göç dalgası ile karşı karşıyayız ve bu zorunlu göçün de maliyetini büyük oranda komşu bölge ülkeleri sırtlamakta. Zaten dünyadaki tüm mülteci hareketliliğine bakıldığında da benzer bir eğilim görüyoruz, mültecilerin yüzde 80'ine çevredeki diğer gelişmekte olan ülkeler ev sahipliği yapıyor. Bu açıdan bakıldığında, her ne kadar mülteciler temelde Batı ülkelerinin omuzlarında bir yükmüş

gibi lanse edilse de aslında asıl yükü çevredeki komşu ülkeler çekiliyor. Suriye mülteci krizi de buna bir istisna değil kesinlikle; Lübnan, Ürdün ve Türkiye en çok Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapan ülkeler. Bu ülkelerin aldıkları sığınmacıları nüfuslarına oranlayacak olursak, Lübnan'da her 4 kişiden biri mülteci, Türkiye'de her 27 kişiden biri mülteci, Ürdün'de her 10 kişiden biri mülteci. Öte yandan, bu kadar “mülteciler bizi işgal ediyor” söyleminin yayıldığı ve beraberinde yabancı düşmanlığından beslenen aşırı sağ partilerin yükselişe geçtiği Avrupa'da ise sadece her 580 kişiden biri mülteci.

Yine de belirtmeliyiz ki 2015 yazında yüz binlerce mülteci gerek çevre ülkelerdeki gerekse yaşadıkları ülkelerdeki yaşam koşulları, gerekse gitmeyi hedefledikleri Almanya, İsveç gibi ülkelere dair beklentileri sebebi ile Avrupa'ya ulaştı. Bu süreçte hukuki iltica yollarının, yani hukuki olarak Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne mültecilik başvurusu büyük ölçüde sonuçsuz kalıyor, Avrupa ülkeleri çok düşük sayılarda mülteci kabul ediyordu. Keza mülteci kabul edenler de bunu oldukça yüksek mesleki/eğitim kriterleri doğrultusunda yapıp, “Bu yıl 30 tane IT teknisyeni istiyorum” şeklinde taleplerde bulunuyor ve mültecilik ve insani yardımın doğasına ters bir şekilde belli kriterlere göre mülteci seçerek bunu yapıyordu. Tüm bunlar nedeniyle illegal ve tehlike dolu geçişlerin yolu açıldı. 2015 boyunca, savaştan kaçan Suriyeli sığınmacılar, pek çoğu insan kaçakçıları aracılığı ile olmak üzere, çok tehlikeli yolculuklar yaptılar. Sonuçta yüz binlerce mülteci Avrupa'ya ulaşırken, içlerinde Aylan Kurdi gibi küçücük çocukların da bulunduğu yaklaşık 3,000 civarında mülteci de bu yolculuklarda hayatını kaybetti.

Bu gelişmeler gerek insani sebeplerle, gerekse gelenlerin sayısındaki hızlı artış sebebiyle Avrupa'da konuyu gündemin üst sıralarına taşıdı. Beraberinde hem konu ile ilgili tartışmalar hem de işbirliği teşebbüsleri arttı. AB-Türkiye arasındaki işbirliği süreci de bunun bir sonucu oldu. Bu bağlamda AB'nin motivasyonlarına bakacak olursak, temelde mültecilerin artık daha fazla kendi ülkelerine gelmesini istememeleri ve bunu sağlamanın yollarını aramaları ile karşı karşıyayız. Bu sebeple ağırlıklı olarak konunun güvenlikleştirildiğini ve sınır güvenliğinin artırılması gibi konuların vurgulandığını görmekteyiz. Ancak sayılara, mültecile-

rin sığındıkları ülkelerdeki durumlarına, ne derece korunduklarına ve yerli halka ve kurumlara yönelik tutumlarına baktığımızda, bunun, yani sığınmacıların Avrupa’ya daha az göç etmelerini sağlamanın en iyi ve uzun vadeli sonuç verecek yolu, bu topluluğun halihazırda buldukları komşu ülkelerdeki koşulların iyileştirilmesi, bir başka deyişle sığınmacıları ikincil göçe yönlendiren bu ‘itici’ faktörlerin ortadan kaldırılması olarak karşımıza çıkıyor.

Avrupa Birliği ülkelerinin bugün ‘Avrupa Mülteci Krizi’ olarak adlandırıldıkları ve son bir senedir gündeme oturan bu olgu, Suriye’ye komşu ülkeler için dört yılı aşkın süredir mevcut. Bu akıma maruz kalan her ülke, her ev sahibi ülke gibi, en başta krizin kısa dönemde çözümleneceğini ve sığınmacıların ülkelerine döneceğini ümit ettiğinden, bu gruba yönelik politikalar da genelde koruma odaklı yani mevcut durumu iyileştirecek barınma ve gıda odaklı insani yardımlar şeklinde oldu. Türkiye’de de bu sığınmacılara yönelik, oldukça iyi eğitim, sağlık ve barınma imkanlarına sahip 26 kamp inşa edildi. Ancak unutulmaması gerek çok önemli bir nokta var ki, bu da Suriyeli sığınmacıların sadece yüzde 10’unun kamplarda barınabildiği ve kalan yüzde 90’ının şehirlerde kendi imkanları ile hayatta kalmaya gayret ettiğidir. Krizin bu kadar uzun sürdüğü bu durumda bu da kaçınılmaz bir sonuç, çünkü bir insanın 5 sene boyunca bir kampta yaşaması ne çok insani sayılır ne de iktisadi olarak faydalıdır. Bir noktadan sonra sığınmacıların çoğu kendine bir hayat inşa etmek istemekte, kendi paralarını kazanıp ailelerine destek olmak suretiyle bu topluma entegre olmak niyetindedirler.

Bu geçicilikten kalıcılığa dönüşümün bir başka sebebi de krizin bu kadar uzun sürmesi ve beraberinde geri dönüş beklentilerinin düşmesidir. Dünyadaki diğer benzer krizlere bakacak olursak, kriz uzadıkça sığınmacıların geri dönüş motivasyonu ve inancı azalmakta, savaş son bulsa dahi, bu kadar uzamış krizlerde, sığınmacıların en fazla yüzde 50’si geri dönüş yapmaktadır. Bu da Türkiye açısından tahmini olarak nereden baksak artık en az 1 buçuk milyonluk bir Suriyeli nüfusumuzun olacağını kabullenmemiz ve bu yönde politikalar geliştirmemiz gerektiğini göstermektedir. Karar alıcılarımızın söylem ve eylemlerine son bir iki

senedir bu yönde bir anlayışın son derece hakim olduğunu ve yaygın/sürekliliği olan politikalar üretilmeye başlanmış olduğunu görmekteyiz.

Bu noktada uyum konusuna eğitim, ekonomik ve sosyal entegrasyon alt başlıkları üzerinden değinmek faydalı olacaktır. Entegrasyonun sosyal ekonomik entegrasyon gibi farklı ayakları olsa da aslında bu ayaklar birbirine bağlı, hatta zaman zaman birbirinin devamı niteliktedir. Örneğin eğitime katılım ve iş gücüne entegrasyon iç içe konulardır. Bu bağlamda, öncelikle eğitime katılım alt başlığını açacak olursak, ilk olarak karşımıza çıkan gerçek görece yüksek bir doğurganlık ve genç bir nüfusla karşı karşıya olduğumuzdur. Öyle ki, Türkiye’de her gün yaklaşık 125 Suriyelinin dünyaya geldiği ortaya koyulmuş durumda ve bu da bu genç nüfusa yönelik politikaların üretilmesinin aciliyet kazandığını gösteriyor.

Şu anda Türkiye’de 800 bin civarında okul çağında Suriyeli sığınmacı bulunduğu tahmin ediliyor. Kamplardaki eğitime erişim oranlarına bakacak olursak, sığınmacı çocukların yaklaşık yüzde 90-100 oranında okullaştırıldığı verisine sahibiz. Ancak daha önce de belirtildiği gibi bu oran sığınmacıların yalnızca yüzde onu için geçerlidir. Yüzde doksanın yaşadığı şehirlere baktığımızda 2015 yılına kadar bu rakamın yüzde 30’ları geçemediğini görmekteyiz. 2015 yılında bu konuda çok büyük bir atılım yapıldı ve Türkiye genelinde 300’ü aşkın geçici eğitim merkezi oluşturuldu. Bu şekilde gerek ikili eğitim yoluyla mültecilere yönelik okulların açılmasıyla okullaşma oranı yüzde 50’lere yaklaşmış durumda. Şu anda 250 bin ila 300 bin arasında öğrenci okullaşmış ve bu öğrencilerin 78 bini yerli halktan sıra arkadaşları ile birlikte Türk okullarında. Okullaşma, öğrencinin sokaktan alınmak suretiyle kaybolmuş bir jenerasyonu bekleyen tehditlerden korunması, çocuk işçi olarak sömürülmekten alı konulması açısından büyük önem taşıyor. Ancak okullaşmanın bir başka önemi de sosyal uyum çerçevesindedir, ki bu da Suriyelilerin Suriyeli okullarında Türkiyelilerin Türkiye okullarında ayrı ayrı okumaları sebebiyle ilerleme sağlanması güç bir konudur. Çünkü bu şekliyle bu iki grubun birbiri ile kaynaşması, ortaklaşması, birbirini tanıması ve bu iletişimden doğacak birbirlerine olan önyargılarının yumuşaması ve birbirlerine güvenlerinin artması çok kolay görünmemektedir. Bu konuda önemli bir açıklama Milli Eğitim Bakanlığı’ndan gelmiştir ve

artık birinci sınıf öğrencilerinin ortaklaşa okumasının yönlendirilmesinin yapılacağı belirtilmiştir.

Değınmek istediğım son uyum kriteri de sosyal entegrasyona ve gruplar arası ilişkiler ve karşılıklı algılara dair. Öncelikle belirtilmeli ki, Türkiye’de krizin başından beri Avrupa’da sıklıkla görülen ırkçı saldırılarla karşılaşılmamıştır ve genel itibariyle hoşgörüye dayalı bir ilişki gözlemlenmiştir. Ancak bu durum Türkiye’de, konuyu şakaya vurarak Zaytung’da geçen Yozgatlıların törenlerle sığınmacıları karşıladığı hikayesiyle dillendirilen, sonsuz bir sığınmacı yanlısı duruş olduğu anlamına gelmemektedir. Aslında karşımızda tam bir tolerans hikayesi bulunmakta. Bir başla deyişle insanlar Suriyeli sığınmacıların varlığından ve artan sayılarla gelmelerinden memnuniyetsizlik duymakta ama bu konuda fazla da sesini çıkarmamaktadır. Yapılan anketler, Türk halkının yüzde 80 civarında bir kısmının mültecilerin ekonomik, sosyal ve siyasal haklar kazanmasına karşı olduğunu ve sosyal iletişime girmekten kaçındığını, yani büyük bir sosyal mesafenin varlığına işaret etmekte. Yani mültecilerle komşu olmaya, iş arkadaşı olmaya, akraba olmaya, okulda çocukların aynı sıraları paylaşmasına yüksek bir direnç mevcut. Bu durumun büyük ihtimalle önemli bir sebebi kafamızdaki mülteci resminin genel olarak sokaktaki dilencilerden ibaret olması ve hem Suriyeli topluma örnek oluşturacak hem de önyargılarımızdan arınmamızı sağlayacak Türkçe öğrenip başarı ile üniversitelerimizde okuyan, şirket kurup ekonomik hayata katkı sağlayan pek çok başarı öyküsünden haberdar olunmaması. Öte yandan, Suriyeli mültecilerin yerli halka yaklaşımına bakacak olursak da önemli bulgularla karşı karşıyayız. Orsam’ın yayınladığı 200 numaralı rapor, Şanlıurfa’da Türk Kızılay’ı toplum merkezi için yapmış olduğum anketin sonuçlarını ortaya koyuyor ve buna göre Suriyeli mültecilerin Türkiye kurumlarına güveni inanılmaz yüksek seyrederken, iş bulmak konusunda ve iş yerinde uğradıkları ayrımcılık, barınma ve gıdadan sonra en önemli şikayetleri olarak karşımıza çıkıyor. Ocak ayında geçen bir yasa ile yabancıların istihdamına yönelik yapılan düzenlemelerle işgücü piyasasına entegrasyonun biraz daha kolaylaşacağını ümit ediyoruz ancak henüz şu anda paylaşılan veriler, bu konuda istenilen rakamlardan çok uzakta olduğumuzu gösteriyor. Bu noktada sunumuma son verirken, katılımınız için teşekkürlerimi sunuyorum ve soru cevap kısmında konuyu daha derinlemesine tartışabilmeyi ümit ediyorum.

Suriye'ye Komşu Dört Ülkedeki Suriyeli Mültecilerin Durumu

Oytun Orhan

Öncelikle hem Güneydoğum Derneği'ne hem de Ankara Ticaret Borsası'na bu son derece önemli ve zamanlı toplantıyı düzenlediği için teşekkür ediyorum. Umarım toplantı Suriyeli sığınmacıların sorunlarına çözüm bulunması açısından katkı sunar. Ben konuşmamda, daha sonraki tartışmalara zemin oluşturması amacıyla, Suriye'ye komşu dört ülkedeki Suriyeli mültecilerin durumunu karşılaştırmalı olarak anlatmaya çalışacağım.

Konuşmama Suriyeli mülteciler konusunda bazı temel veriler vererek başlamak istiyorum. Türkiye'nin Suriyeli mülteciler konusunda en ağır yükü çeken ülke olduğu görülmektedir. Resmi rakamlarla 2016 yılı ortası itibarıyla Türkiye de 2 milyon 749 bin kayıtlı Suriyeli sığınmacının yaşadığı görülmektedir. Ancak farklı nedenlerle gayri resmi şekilde Türkiye'de bulunan Suriyelilerin varlığı bilinmektedir ve bunlarla birlikte sayının 3 milyonu aştığı tahmin edilmektedir. Hatta Türkiye son dönemde dünyada en fazla mülteci ağırlayan ülke konumuna gelmiş durumdadır. Suriyeli mülteci sayısı açısından ikinci sırada Lübnan gelmektedir. Lübnan'da 1 milyon 55 bin kayıtlı mülteci vardır. Ürdün'de 639 bin ve Irak'ta da 246 bin civarında Suriyeli mülteci vardır. Bu rakamlardan ziyade belki nüfusa oranları daha önemli olabilir çünkü o ülkelerin bu nüfusu kaldırma kapasiteleri bakımından daha fazla anlam ifade etmektedir. Türkiye nüfusuna orantılı olarak baktığımızda yaklaşık %3,5 civarında bir Suriyeli ağırlamaktadır. Lübnan her ne kadar sayı olarak Türkiye'den az sayıda Suriyeli ağırlıyor olsa da nüfusa orantılı olarak baktığımızda yaklaşık %23-24 civarında bir rakam ortaya çıkmaktadır ki bu oran Suri-

yelilerin Lübnan üzerinde yarattığı baskıyı anlamak açısından son derece çarpıcıdır. Suriyelilerin genel nüfusa oranları Ürdün’de %9,7 ve Irak’ta 0.71’dir. Suriyelilerin kamp ve kamp dışı oranlarına bakıldığında dört ülkede yaklaşık oranlar olduğunu görmekteyiz. Özellikle Ürdün’le Lübnan’ın geçmiş mülteci tecrübeleri Suriyeli mültecilere yönelik politikalarında belirleyici olmuştur. Bu iki ülke geçmişten bu yana Ortadoğu’daki istikrarsızlıklardan kaynaklı mülteci akınlarının hedef ülkeleri olmuştur. Başta Filistin olmak üzere Irak’ta yaşanan istikrarsızlıklar dolayısıyla her iki ülke Suriye krizi öncesinde de yoğun olarak mülteci ağırlamaktaydı. Aynen Filistinliler tecrübesinde olduğu üzere Suriyelilerin de ülkelerine geri dönmeyeceği kaygısıyla, Lübnan’da hükümet tarafından kamplar inşa edilmedi. Lübnan’daki Suriyelilerin, sivil toplumun kurduğu çok küçük kamplar dışında tamamı kamp dışında yaşamaktadır. Kamp kurulursa bunların kalıcı olabileceği kaygısı hakimdir. Ürdün’deki Suriyelilerin yaklaşık %80’i kamplarda yaşamaktadır. İki adet büyük kamp vardır, bunun dışında daha küçük kamplar vardır. Ürdün’deki Suriyelilerin yaklaşık %20’si kamplarda geri kalanı şehirlerde ve daha çok sınır illerinde yaşamaktadır. Türkiye’de Suriyelilerin %91 civarındaki kesimi şehirlerde yaşamaktadır. Türkiye’deki 3 milyon civarındaki Suriyelinin sadece 246 bine yakını kamplarda yaşamlarını sürdürmektedir. Suriye’ye komşu 4 ülkenin mülteci politikalarına bakıldığında farklılık göze çarpmaktadır. Özellikle Türkiye’yi diğer 3 ülkeden ayırmak mümkündür. Irak Suriye krizinin başından itibaren açık kapı politikası uygulamadı ve Suriyelileri ülkesine kabul etmedi. Buna karşın Türkiye, Ürdün ve Lübnan açık kapı politikası uygulayarak ülkelere gelen Suriyelileri kabul ettiler. Ancak krizin derinleşmesi ve sayının inanılmaz boyutlara ulaşmasıyla birlikte Türkiye haricinde Ürdün ve Lübnan’da açık kapı politikasına ciddi sınırlamalar getirildiğine şahit olundu. Son dönemde Lübnan’da ve Ürdün’de de artık Suriyeli mültecilerin acil insani durumlar dışında ülkeye kabul edilmedikleri görülmektedir. Suriye’den bu ülkelere sınır geçişleri geçmişte günlük bin-iki bin civarında iken şu anda iki haneli rakamlara düşmüş durumdadır. Hatta Ürdün ve Lübnan’da ülkeden çıkışların da olması nedeniyle toplam Suriyeli sayısında azalmalar da olmaktadır. Ürdün ve Lübnan’daki Suriyelerin bir kısmı Türkiye üzerinden Avrupa’ya akın etmeye başlamış durumdadır. Ancak Türkiye’de güvenlik

nedeniyle bazı sınırlamalar getirilmiş olsa da açık kapı politikası uygulanmaya devam edilmektedir. Türkiye’deki Suriyeli sayısı da artmaya ya da en azından sabit kalmaya devam etmektedir. Irak’a baktığımızda özel bir durum vardır. Irak’a yönelik Suriye göçünü Suriye’deki Kürt kökenli nüfusun Irak Kürt bölgesine göçü şeklinde tanımlamak mümkündür. Irak’ta merkezi hükümet Suriyelileri ülkesine kabul etmemiş sadece Kürt bölgesi kendisi ayrı bir politika uygulayarak Suriye’nin Kürt bölgelerinden göçen insanları kabul etmiştir. Irak Kürt bölgesinde de yaklaşık 250 bin civarında Suriyeli yaşamaktadır ve Suriyeliler Irak’ın Kürt bölgesindeki yoğunlaşma nedeniyle burası üzerinde ağır bir yük oluşturduğu görülmektedir. Suriyeli sayısındaki artış-azalış eğilimine baktığımızda Türkiye’de halen artış söz konusudur. Özellikle kuzey Suriye cephesindeki çatışmaların artması, Halep ve çevresi, İdlib ve çevresindeki çatışmalarla birlikte Türkiye’ye yönelik Suriye göçünün devam ettiği görülmektedir Her ne kadar Türkiye’den veya Türkiye üzerinden Avrupa’ya Suriyeli göçü yaşanıyor olsa da yeni girişler de olduğu için sayı artmaktadır. Suriyelilere yapılan harcamalar açısından bakıldığında 4 ülke arasında Türkiye’yi ayrı bir noktaya koymak mümkündür. Türkiye yetkililerin açıklamalarına göre Suriyeliler için toplamda 10 milyar dolar civarında harcama yapmıştır. Hatta Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın ifadesi ile sivil toplumun harcamalarını da dikkate alındığında 20 milyar dolarlık bir rakam verilmektedir. Bu rakamın %5’lik bir kısmı sadece uluslararası kuruluşlar ve yabancı donörler tarafından karşılanmış durumdadır. Dolayısıyla Türkiye masrafın çok büyük bir bölümünü kendi kaynaklarıyla karşılamış durumdadır. Lübnan, Irak ve Ürdün’e bakıldığında ise bu ülkelerin büyük ölçüde uluslararası kuruluşlar, Körfez ülkeleri başta olmak üzere çeşitli ülkelere aldıkları yardımlarla Suriyelilerin masraflarını karşılamaya çalıştığını görmekteyiz. Buna rağmen Lübnan, Ürdün ve Irak’ta yetkililerle yaptığımız görüşmelerde, yapılan yardımların yeterli olmadığı daha fazla yardıma ihtiyaç duydukları belirtilmiştir. Ürdün’de Suriyeli sayısı resmi olarak 600 bin civarında olsa da Ürdünlü yetkililer fiili rakamın 1,3 milyon olduğunu belirtmektedir. Ürdün’de Suriye krizi öncesinde de çalışma amacı ile 700 bine yakın Suriyelinin olduğu ve bu kesimin de iç savaş sonrasında ülkelerine dönemedikleri için bunların da mülteci olarak kabul edilmesi gerektiğini belirtmektedir.

Ancak Birleşmiş Milletler bunları mülteci olarak kabul etmemektedir ve yardımlar 600 bin kişilik kesime yapılmaktadır. Dolayısıyla Ürdün üzerinde de Suriyeli mültecilerin ağır baskı yarattığı ifade edilmektedir. Son olarak Suriyelilerin Suriye'ye komşu ülkelere sosyal, siyasal, güvenlik, ekonomik açıdan etkilerine baktığımızda, genel olarak benzer etkilerin olduğunu görmekteyiz. Her bir ülkenin kendi devlet kapasitesi, kurumsal kapasitesi, ekonomik imkanları, sosyal yapısı, demografik yapısına bağlı olarak, Suriyeli mülteci krizine nasıl yanıt verdiği, nasıl etkilendiği farklılık arz etmektedir. Özellikle Ürdün ve Lübnan'da Suriyelilerin entegrasyonu meselesi tamamen bir tabu olarak görülmekte ve kesinlikle kabul edilmemektedir. Bu ülkeler mümkünse Suriyelilerin en kısa sürede ülkelerine geri döndürülmesi yönünde bir düşünceye sahiptir. Ama Türkiye'de Suriyelilerin kalıcı olduğunun kabul edildiği ya da en azından yarısının Türkiye'de kalacağı şeklinde bir genel görüş hakimdir. Politikalar da bu gerçeğe dayalı olarak belirlenmektedir. Buna bağlı olarak Türkiye'de ilgili kuruluşların Suriyelilere yönelik politikasının bir değişim geçirdiği görülmektedir. Türkiye'de 'Suriyelileri topluma nasıl uyumlu hale getirebiliriz?' düşüncesi daha güçlüdür. Çalışma izni ekonomik entegrasyon açısından önemlidir. Suriyeli çocukların eğitim altına alınması, sosyal uyum açısından çok önemli bir adımdır. Son verilen rakam bu sene sonunda 600-700 bin civarındaki Suriyeli çocuktan 400-500 bin civarındaki çocuğun eğitim altına alınacağı şeklindedir. Dolayısıyla Türkiye'de 'mülteci krizini nasıl fırsata çevirebilirim ve Suriyelileri nasıl Türkiye ile uyumlu hale getirebilirim?' düşüncesinin geçerli olduğunu söylemek mümkündür.